

Mekân Kuramı Çerçevesinden Yade Kara'nın Eseri *Selam Berlin*

Yade Kara's Work *Selam Berlin* in the Perspective of Space Theory

Erkan ZENGİN*

Öz

Mekân kavramı sadece felsefenin değil, aynı zamanda edebiyat biliminin ve sosyolojinin de önemli bir unsurudur. Mekân bu kadar farklı alanlarda yer edinmesine rağmen tam olarak onun sınırlarını belirlemek çok zordur. Bunun başlıca sebebi mekân kavramının somut olarak bulunulan yeri belirtmesine rağmen, uzaya bağlı sonsuzluğa doğru genişlemesidir. Ayrıca bir mekânın bireyden bireye, toplumdaki topluma ve hatta zamanla anlamsal olarak değişmesi, kavramsal olarak mekân kavramının sınırlandırılmasını daha da zorlaştırmaktadır. Nitekim bir mekân kendi topolojik ve topografik yapısının dışında farklı bir anlamsal boyut kazanabilmektedir. Böylece bir taraftan mekân; insanın yaşam tarzını, kültürünü ve dilini etkilerken diğer taraftan da insanların bir mekâna yükledikleri anlama bağlı olarak yeniden şekillenmektedir. Aynı durum bir edebi eserdeki mekân için de geçerlidir. Bu bakımdan mekân kavramı, ilk önce sözlükteki tanımını çerçevesinde irdelenecektir. Daha sonra, yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı, farklı alanlardaki çalışmalardan yararlanılarak sınırlandırılacaktır. Burada mekânı göstergebilim açısından değerlendiren Lotman'ın kuramı ve Sosyolojinin kurucularından sayılan Simmel'in mekân alanındaki çalışması önem kazanmaktadır. Mekânı özne, yani süje, kavramı içerisinde değerlendiren Lotman, üç boyuttan bahsetmektedir: 1. Topografya Boyutu 2. Topolojik Boyutu 3. Anlambilimsel Boyutu. İlk ikisi daha çok mekânın yapısıyla ilgiliyken sonuncusu daha çok algıya bağlı olarak mekâna yüklenen anlamla ilgilidir. Mekânın saydamlığı ve böylece mekânlar arası geçişliliğini dile getiren Lotman, olay örgüsünün oluşumunda mekânın etkili olduğunu vurgulamaktadır. Lotman'ın aksine Simmel; mekânın kendi içerisinde katı çizgilerle ayrıldığını, böylece mekânlar arası farklılık oluştuğunu ve mekânın somut bir çizgi kazandığını dile getirmektedir. Simmel, çalışmasında daha çok göçmenler çerçevesinde mekânı irdelenmektedir. Bir mekândan başka bir mekâna göç eden ve oraya yerleşip yaşamaya başlayan göçmenlerin her daim geldikleri mekânın izlerini taşıdıkları üzerinde durmaktadır. Yazımızda bu iki yaklaşım açısından Almanya'ya göç edip yerleşen bir aileden gelen Yade

* Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı, ezengin@hacettepe.edu.tr

Kara'nın eseri *Selam Berlin* irdelenecektir. Eserde bir taraftan Berlin şehrine göç edip yaşama-ya başlayan bir ailenin konu edilmesi bakımından Simmel'in yaklaşımı, diğer taraftan yeni göç ettikleri mekânın kendi içerisinde katı kurallarla ve denetimle ikiye ayrılmış olmasına rağmen babanın iki tarafa da geçmesi ve sonunda Berlin Duvarı'nın yıkılması sonucunda oluşan yeni durum bakımından Lotman'ın çalışması önem kazanmaktadır. Bu çalışmanın sonunda edebi eserin irdelenmesinde mekân kavramının önemi ve ona bağlı olarak oluşan farklı bir perspektif sağlanmak istenmektedir.

Anahtar sözcükler: mekân, Yade Kara, edebi eser, Lotman, Simmel, Alman – Türk edebiyatı

Abstract

The concept “space” is not only an important unit of philosophy, but also of science of literature and sociology. Although it occupies these kinds of different areas it is very difficult to specify its boundaries. The main reason of this is that, although the concept place denotes the concrete location of existence, it spread through finites related to space. Also the fact that a space changes according to individuals, societies and moreover changes by itself in time makes it harder to limit the place conceptually. Thus, a place can gain a semantic dimension but of this own topological and topographical structure. So, while the space affects person's lifestyle, culture and language at one hand, on the other, people reshape the meaning they attached to place. The same is true for a place in a piece of literature. As a result of this the concept “space” until be analyzed firstly in the dictionary meaning framework. Since it is hard to specify its limits due to the above-mentioned reasons. Until be limited by the help of the works from other fields. At this point the upper approach to the place in the terms of semiology, Lotman's theory and Simmel's work on place who is considered to be one of the founders of sociology gain importance. Lotman, who considers the place in the concept of 'subject', mentions three dimensions: 1. Topographical dimension, 2. Topological dimension, 3. Semantic dimension. While the first two are mostly about the substructure of the place the last one is mostly related to the perception dependent meaning ascribed to the place. Lotman, who mentioned the transparency and thus the transitivity of the place; in the fact emphasizes its impact on the formation of the phenomenon pattern. Contrary to Lotman, Simmel, whose statues that the place is divided with concrete lands in itself and thus difference among place exists, puts emphasizes on that his primary work has the traces on which depict the fact that migrants who migrate from one place to another and settle for living carry the marks indicating that they have come from a different place. In terms of these two approaches, 'Selam Berlin – the work of Yade Kara' who comes from a family lately immigrated to Germany. While Simmels approach gain importance through a families migration to Berlin, Germany and beginning to live there is the subject of the work; on the other hand Lotman's work also gains importance with the newly emerging situation as a result of the fathers passing through the two sides although the new place that they have migrated was separated by the wall imposing concrete rules and control in itself; and the collapse of the wall. The aim of this work is the emphasis the importance of the place concept in order to analyze a literacy work and to provide a different perspective format in relation to it.

Keywords: Space, Yade Kara, literary works, Lotman, Simmel, German – Turkish literature

Giriş

Bir edebi eserde mekân dediğimiz olgu sadece yer olarak mekânın yapısı, konumu ve görüntüsü hakkında bilgi vermez. Aynı zamanda mekânın bulunduğu yerin kültürünü ve orada yaşayan insanların sosyal statüsünü de yansıtır. Bir edebi eserdeki mekân kavramı eserin olay örgüsünü, kültürel yapısını, eserdeki insanların dünya görüşünü belirler ve kurguya somutluk kazandırır. Böylece mekâna verilen kültürel değerle bireysel tecrübeler etkileşime girer. Mekân kavramı her ne kadar edebi eserde önemli olsa da, bu alanda hâlâ sistematik kuramsal çalışmalarda eksiktir. Başlıca nedeni, mekân kavramının çok kapsamlı olması ve bir edebi eser içerisinde sınırlarının çok zor çizilmesidir. Bu sebepten farklı bilim alanlardaki mekân kavramına yaklaşımlardan yararlanmak gereklidir. İşte bu noktada Amerikan sosyolog Georg Simmel'in mekân kavramı konusundaki çalışmaları ve Juri Michailowitsch Lotman'ın mekâna gösterge bilim açısından yaklaşımı önem kazanmaktadır. Böylece çok geniş yelpazesi olan edebi eserdeki mekân kavramı sınırlandırılıp sadece yukarıda belirtilen iki perspektif açısından değerlendirilebilir ve edebi eseri incelemede yeni bir bakış açısı sağlanabilir. Bu çerçevede, Almanya'da yaşayan ve göçmen bir aileden gelen Yade Kara'nın eseri *Selam Berlin* değerlendirilebilir. Adı geçen eserde, Almanya'ya göç eden bir Türk ailesinin fertlerinin buldukları şehri algılamalarında zamanla nasıl bir değişiklik oluştuğunu görmekteyiz. Eserde ana karakter olan Hasan figürünün gözünden betimlenen şehir, aile içerisinde yol açtığı çatışmalar ve bir edebi eserde mekân kavramının önemi açısından dikkat çekici bir örnektir. Eser, konunun geçtiği Berlin şehrinin kendi dinamiğinin dışında farklı perspektiflerden bakıldığında nasıl farklılaştığını ve bu değişime bağlı olarak mekânın insan yaşamı üzerinde ne gibi öneme sahip olduğunu göstermektedir. Buradaki amacımız sadece eserdeki Berlin şehrinin nasıl tasvir edildiğini ortaya çıkarmak değil, aynı zamanda bir edebi eserle mekân kavramının nasıl bir etkileşim içerisinde olduğunu ortaya koymak ve bununla birlikte eserde geçen farklı figürlerin tasvirlerinden yola çıkılarak mekân kavramının dil ile nasıl bir etkileşim içerisinde olduğunu gözler önüne sermektir. Eseri bu yönüyle yukarıda belirtilen iki yaklaşım açısından derinlemesine irdelemeden önce mekân kavramını tanımlamakta fayda vardır.

Mekân Kavramı

Türk Dil Kurumu'nun internet sözlüğünde mekân kavramının anlamına bakıldığında sözcüğün Arapçadan geldiğini görmekteyiz ve bu kavram, "yer veya bulunan yer" olarak coğrafi bir nokta olarak verilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2012). Selçuk Budak, mekân algısını "nesnelerin şekli, boyutu, uzaklığı da dâhil olmak üzere, nesnelerin birbirleriyle ilişkilerini ve nisbi yönelimlerin, hareket ilişkilerini vb. algılama yetisi" (Budak, 2009, s. 480) olarak tanımlamaktadır. Bu tanımdan yola çıkıldığında çevresiyle ilintili ve sınırları belli bir noktadan bahsedildiğini görmekteyiz. Her ne kadar yukarıda verilen tanımda bir odak noktasından bahsedilse de günümüzde mekân kavramı hâlâ gerek sosyoloji gerekse edebiyat bilimi açısından önemli bir sorunsaldır. Bunun sebebi bir taraftan sınırları belli, insanı çevreleyen somut olarak bir noktadan bahsedilmesi ama diğer taraftan sınırlarını sürekli aşan ve sonsuzluğa doğru genişleyen soyut bir mekân kavramının varlığıdır (Schroer, 2006, s. 10). Pascal, mekânı kavramını İngilizce karşılığı olan 'space' sözcüğün-

den yola çıkıp sonsuz mekânlar olarak tanımlamaktadır (Pascal, 1997, s. 141). Sosyolog Schroer'in çalışmasına göre insanın ve buna bağlı toplumun algısındaki mekân tanımında da zamanla bir değişim oluşmaktadır. Bunun sebebi önceleri toplum, mekânı kendi çevresiyle sınırlandırıp tanımlarken günümüzde bu anlayıştan kurtulup sadece yakın çevreyi değil, uzakları da kapsayacak biçimde kullanmaktadır. Sadece bu iki tanıma bakıldığında bile mekân kavramını sınırlandırmanın imkânsız olduğu söylenebilir. Bu durum bir edebi eser için de geçerlidir. Bir eserdeki figürde veya toplumda mekân, zamanla farklı algılanabilir hatta ona göre insanlar zamanla davranış değişikliği gösterebilir. Bu çerçevede eserdeki mekân; olay örgüsünü, kültürel yapıyı, eserdeki insanların dünya görüşünü belirler ve kurguya somutluk kazandırır. Böylece mekân sadece figürlerin içinde dolaştığı bir çerçeve çizmemekte aynı zamanda eserin konusunu ve işleniş biçimini de etkilemektedir (Daemrich, Ingrid, ve Horst, 1995, s. 287). Bir edebi eserdeki mekânın çok işlevsel olması ve böylece sınırının çok zor çizilmesinden dolayı spesifik olarak aşağıdaki iki yaklaşımdan yararlanılmaktadır.

Georg Simmel'in Mekân kavramı konusundaki çalışmaları ve Juri Michailowitsch Lotman'ın Mekâna Gösterge bilim açısından yaklaşımı

Edebiyat ve kültür bilimci Juri M. Lotman, edebiyatta mekân kavramı konusunda önemli bir yere sahiptir. 1972 yılında yazmış olduğu "Die Struktur literarischer Texte" (Edebi Metnin Yapısı) adlı eserinde yapısal ve göstergebilimsel açıdan mekân kavramını irdeleyen Lotman, özne, yani suje, kavramını bir eserin olay örgüsü olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede mekân kavramını insanın hayatını belirleyen ve şekillendiren bir unsur olarak görmektedir. Lotman bir edebi eserde üç mekânsal boyuttan bahsetmektedir:

A. Topografya boyutu: Bir coğrafi alandaki dağları, ırmakları vs. tarif eder. Bir toplumun yaşam biçimini etkilemesi sebebiyle sosyoloji açısından da önemlidir.

B. Topolojik boyut: Mekânın büyüklüğü, küçüklüğü veya derinliği, yüksekliği hakkında bilgi vermektedir. Böylece karşıtlık oluşturarak mekânları birbirinden ayıran ve sınır çizen unsur olarak tarif etmektedir.

C. Anlambilimsel boyut: Bu başlık altında, algılanan dünyayı tarif etmektedir. Bununla birlikte topolojiyle bağlantılı olarak yukarıda belirtilen büyük, küçük gibi zıtlıklara iyi – kötü veya çirkin - güzel gibi değer yüklemektedir. Böylece son aşamada birey ile mekân arasında bir bağ oluşmaktadır.

Bir edebi eserde topografyanın çizdiği sınır, topolojik ve anlambilimsel boyutla birlikte genişleyerek yeni bir soyut mekân yaratılmaktadır. Lotman'a göre mekânın genişleyerek bölünmesi sonucunda mekânda çok seslilik meydana gelmektedir:

"Bir edebi metin içerisindeki sınırın ikiye bölünmesi ve her bir karakterin bir sınıra ait olma durumu eserin temeli ve önemli yönüdür. Fakat daha karmaşık yapılar da oluşabilir: Birçok kahraman birçok mekâna dâhil olabileceği gibi aynı zamanda uyumsuz mekân bölümlerine de ait olabilir. (...) böylece mekânlar içerisindeki değişik bölümlere bağlı mekânlarda çok çeşitlilik oluşmaktadır." (Lotman, 1993, s. 328)¹

¹ "Der Fall, in dem der Raum des Textes von einer Grenze in zwei Teile geteilt wird und jede Figur zu einem dieser Teile gehört, ist der grundlegende und wichtigste. Es sind jedoch auch kompliziertere Fälle

Lotman, iki mekânı birbirinden ayıran sınır belirgin olmasına rağmen edebi eserin karakteristik yapısının şeffaf ve geçişli olduğunu ve bunun mekânda değişikliğe bağlı süje kavramıyla birlikte oluşturduğunu vurgulamaktadır. Böylece mekânda çok seslilikle ve mekânlar arası geçişle olay örgüsü gerçekleştiğini belirtmektedir. Lotman'ın aksine Georg Simmel, mekânın sınırlarını dışarıdan ayırıp içeride bütünlük sağlamaktadır (Schroer, 2006, s. 68). Sosyolojinin kurucularından sayılan Simmel, 2006 yılında kaleme almış olduğu ve göçmenlerin entegrasyonu, büyük şehirde birlikte yaşama ve başarılı entegrasyon için gerekli koşullar, konu edindiği “Die Großstädte und das Geistesleben” (Büyük şehir ve tinsel yaşam) adlı çalışmasında mekânın sınırının belirginliğinin toplumsallaşma sürecinin nedenini oluşturmadığını, daha çok bunun çerçevesini çizdiğini ve gerçekleşmesi için gerekli koşulu oluşturduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda biçim ve içeriğin karşılıklı etkileşime girdiğinden bahseden ve mekânı etkisiz biçim olarak nitelendiren Simmel, soyut yapının ancak içeriğini oluşturan toplumsallaşmayla etkileşime girmesi sonucunda somut bir anlam kazandığını düşünür (Simmel, 2006a, s. 80). Mekânla toplumsallaşma arasındaki etkileşimi “Exkurs über den Fremden” (“Yabancı hakkında arasöz”) adlı çalışmasında farklı bir açıdan değerlendiren Simmel; “Göçmen bir grubu, yerleşik yaşam süren bir gruptan ayıran yönler nelerdir?” ve “Toplumsallaşma nasıl gerçekleşir?” gibi soruları araştırmaktadır. Bu bağlamda iki farklı mekân kavramından bahsetmektedir: Fiziksel mekân ve sosyal mekân. Her ne kadar bir göçmen, fiziksel bir mekâna sonunda yerleşse ve oranın koşullarına göre orada yaşamaya başlasa da her zaman o sosyal mekâna yabancı kalacaktır ve geldiği yerin izlerini taşıyacaktır. Bu durum, özellikle şimdiye kadar sosyal mekânda var olmayan davranış biçimiyle gösterilmektedir. Göçmen, zamanla her iki kültürün ve böylece her iki sosyal mekânının izlerini taşımaya başlayacaktır. Bu da Simmel'e göre iki duruma yol açmaktadır: Göçmen, bir taraftan yeni yerleştiği sosyal mekâna uyum sağlamaya başlamakla birlikte fiziksel ve sosyal mekâna yakın ama diğer taraftan geldiği yerin izlerini üzerinde taşımasından dolayı mekândan o kadar uzaktır. Bu tanımlama bile fiziksel mekânla sosyal mekân arasındaki farkı göstermektedir. Böylece göçmen kişi yerlilerle aynı fiziksel mekânı paylaşmış olsa da onlardan yalıtılmış olarak yaşayabilmektedir. Göçmen bir aileden gelen Yade Kara'nın eseri *Selam Berlin* işte bu bağlamda incelenecektir.

***Selam Berlin* Eserinin Mekân Kavramı Çerçevesinde Analizi**

Türk kökenli Alman yazarı Yade Kara'nın ilk eseri *Selam Berlin*'de Almanlar için tarihsel bir dönem noktası olan duvarın yıkılmasına kültürler-arası bir perspektiften yaklaşan, Almanya'ya göç eden bir Türk ailesinin üzerinde yarattığı etkiyi gösteren ilk yapıttır. Bu tarihsel bağlamda mekânın özsel bir önemi olduğu aşikârdır. Eserinde ailesiyle birlikte yıllarca İstanbul ile Berlin arasında gidip gelen ve Berlin Duvarı'nın yıkılacağı dönem İstanbul'u temelli terk edip Berlin'de kalmaya karar veren 19 yaşındaki Hasan'ın

möglich: verschiedene Helden können nicht nur zu verschiedenen Räumen gehören, sondern auch mit verschiedenen, bisweilen unvereinbaren Typen der Raumaufteilung gekoppelt sein. [...] Es entsteht sozusagen eine Polyphonie der Räume, ein Spiel mit den verschiedenen Arten ihrer Aufteilung.“

hikâyesini anlatmaktadır. Tarihi gerçekler üzerine kurulan eser, Berlin Duvarı'nın Almanların yaşamını ikiye bölmesi ve 9 Kasım 1989'da yıkılmasına kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Göçmenlerin yaşamını yoğun bir şekilde ele alan Kara, o dönemin gerçekleri üzerinde durmaktadır. Buradaki gerçeklik, özellikle Türk göçmenlerin günlük yaşamdaki sorunlarla birlikte Berlin Duvarı'nın gerek yerlilerde gerekse Türk göçmenlerde yarattığı etkiyi içerir. Eserde duvar, ülkeyi sadece Doğu ve Batı Almanya diye ikiye ayırmamakta, aynı zamanda eserin olay örgüsünü de oluşturmaktadır.

Kazan ailesinin babası okumak için Almanya'ya gidip oradan geri dönmeyi düşünmüştür, fakat Almanya'nın ekonomik imkânları onu orada tutmaktadır. Bu sebepten uzun yıllar İstanbul ve Berlin arasında gidip gelen ailesi de sonradan oraya yerleşmeye karar verir. Kara, ailenin yaşamını, sorunlarını ve aslında yabancı oldukları çevreyi daha çok eserdeki Hasan figürünün gözünden aktarmaktadır. Almanya'ya temelli göç edip Berlin'de yaşamaya başlayan Hasan, kimlik arayışı içerisine girmektedir. Aslında yaşadığı şehre alışmaya ve diline hâkim olmaya başlaması kendini zamanla oraya ait görmesine hatta kendini "Berlin şehrinin yerlisi" olarak tanımlamasına neden olmuştur. Fakat çevresindeki insanların her seferinde, geldiği ülkeyi ve yabancı olduğunu hatırlatmaları Hasan'ın yeni veya asıl kimliğini oluşturmasının zor olduğunu ona fark ettirmektedir. Bu çerçevede iki kuşak, iki kültür ve iki ülke arasında kalan Hasan kendini tam anlamıyla bir tarafa ait görememektedir. Kendi içinde bulunduğu durum aynı şekilde Berlin'de yerleştikleri caddeye de yansımaktadır:

"Hava, döner karışımı dizel kokuyordu. Adalbert – Oranien kavşağı en hareketli noktaydı. Kreuzberg'in kalbiydi. New York Sandviç dükkânı, Türk fırını, manav ve rüküş ürünleriyle ithalat ve ihracat dükkânı yan yana sıralanmıştı." (Kara, 2004, s. 24)².

Sadece görsel olarak değil aynı zamanda kokusuyla da mekânı derinden kaplayan iki kültürün, bir yandan geldiği ülke Türkiye'nin diğer yandan bulunduğu ülke olan Almanya'nın, unsurları mekâna kendine has bir özellik kazandırmaktadır. Simmel'in vurguladığı mekânların sınırları ve birbirinden farklılıkları hem diğer mekânlardan ayırması hem de yalnızlaştırması durumu bulunduğu mekâna da uymaktadır. Caddenin karmaşık yapısı mekânla insanların etkileşimini göstermektedir. Mekân, bulunduğu ülkenin sınırları içerisindeki yapıyı bir yerde korurken, diğer tarafta gelen ve oraya yerleşen insanların kültürünü de yansıtmaktadır. Bu durum Hasan için de geçerlidir. Hasan, geldiği kültürün unsurlarını taşır ama aynı şekilde yerleştikleri kültürün de özelliklerinden etkilenir. Hasan'ın etrafındaki insanların sürekli nereye ait olduğunu, kim olduğunu veya ne yapmak istediğini sormaları onu çıkmaza itmektir:

"Neden insanlar benim Berlin'de ne yaptığımı bilmek istiyordu? Nereden bilebilirdim ki bir Berlin şehrinde yıkılan duvar ve devrimle genç bir erkek olarak ne yapılır. Hiçbir programım, hiçbir bilgim yoktu. Bu

² "Die Luft roch nach Diesel gemischt mit Döner. Die Kreuzung Adalbert- Oranienstraße war Dreh- und Angelpunkt. Das Herz Kreuzbergs. Die New- York- Sandwichbar reihte sich an die türkische Bäckerei, den Gemüseladen, daneben ein Import-Export-Geschäft mit dem letzten Kitsch."

*sorudan nefret ediyordum. Allah kahretsin, beni böyle köşeye sıkıştır-
mak zorundalar mı?”* (Kara, 2004, s. 86)³.

Her ne kadar yerleştikleri yeni sosyal mekâna uyum sağlamış, fiziksel ve sosyal mekâna yakınlık kurmuş olsa da geldiği yerin izlerini taşıdığından dolayı bir o kadar da yeni mekâna, burada “Berlin şehrine”, uzaktır. Nitekim çevresindeki insanlar karşısında çok terbiyeli davranan ve iyi Almanca konuşan Hasan, tıpkı yaşadıkları caddenin betimlemesinde olduğu gibi, her iki ülkenin izlerini taşıdığı için dışlanmaktadır: “*Gerçekten ileride düzgün bir işe sahip olacağına inanıyor musun? Bir yabancı olarak en fazla ya taksi şoförü ya da garson olursun. Etrafına bir baksana!*” (Kara, 2004, s. 15)⁴. Çevresindeki insanların sürekli hatırlatması Hasan’ın kendini tam anlamıyla bu şehre ait hissetmesini engellemektedir. Simmel’in de vurguladığı gibi göçmenlerin yaşamıyla ilgili her ne kadar sonradan bir yere yerleşmiş ve oranın kültürünü tam anlamıyla öğrenmiş ve benimsemiş olsa da göçmenler hiçbir zaman tam anlamıyla yerliler tarafından kabul görmemektedir. Alıntıda dile getirilen bir diğer önemli unsur ise Berlin Duvarı’dır. Tarihî bir gerçeklik olan ve utanç duvarı olarak da bilinen duvar, Hasan’ın çocukluğundan itibaren Berlin şehrinde yön bulmada kullanılmaktadır. Bu duvar onunda bütün hayatını etkilemektedir:

“Üzerimde inşaatların ve vinçlerin ışıkları, altımda ise dünya savaşının yıkıntıları. Bu Sade şehir, hem nefret ettiğim hem de sevdiğim bu şehir içimi değiştiriyor ve beni boğuyordu. Uzaklardan gelen havai fişekleri duyuyordum. Reichstag yönünden geliyordu. Ve ben biliyordum: o an özgürlük çanları çalıyordu ve bayraklar çekilmişti. Ve iki Alman ulusundan gece yarısı yine tek Almanya oldu. Sigaramdan ısıtıyordum ve birden hayatımın hangi yön alacağını biliyordum.” (Kara, 2004, s. 382)⁵

Hasan, başka yerden gelmesine rağmen şehrin geçmişiyle geleceği arasında durmuş bu değişimi izlemektedir. Burada Lotman’ın vurguladığı topolojik ve topografik boyutu aşan ve Berlin’i bir tarafta seven diğer tarafta nefret eden Hasan, anlamsal boyutta mekânla bir bağ kurmaya çalışmaktadır. Böylece mekân ve zaman iç içe girip bulunduğu yere yeni bir bakış açısı ve boyut kazandırmaktadır. Burada topolojik ve toplumsal yapıya bağlı olarak mekân, asıl değerinin ve tanımının dışında Hasan’ın gözünde yeni bir anlam ve değer kazanmaktadır. Berlin’de yön bulmada kullandığı duvarın yıkılması şehrin yerlileri arasında sevinç yaratırken onda hem sevince hem de hüzüne yol açmıştır. Duvarın

³ “Warum wollten alle Leute wissen, was ich in Berlin mache? Woher sollte ich wissen, was man in so einem Berlin mit einer fallenden Mauer und Revolution als junger Mann machen konnte. Ich hatte keine Pläne, keine Ahnung. Ich haßte diese Frage. Verdammte, mußten alle Leute mich so in die Ecke drängen?”

⁴ “Glaubst du wirklich, dass du da später eine anständige Arbeit bekommst? Als Ausländer wirst du höchstens Taxifahrer oder Kellner. Schau dich doch um!”

⁵ “Über mir die Lichter von Kränen und Baustellen, unter mir die Trümmer vom Weltkrieg. In mir wühlte und drängte sich diese Stadt, diese flache Stadt, die ich zugleich liebte und haßte. Von weitem hörte ich Raketenbeschüsse. Sie kamen aus der Richtung vom Reichstag. Und ich wußte: In diesem Moment wurde die Freiheitsglocke geläutet und die Flagge gehißt. Und aus zwei deutschen Staaten wurde um Mitternacht wieder ein Deutschland. Ich wärmte mich an der Kippe und wußte plötzlich, wo es langgeht in meinem Leben... Ha!”

yıkılması sadece yerli toplum için bir değişimin işareti değil, aynı zamanda Hasan için yeni ve asıl rotasını çizen bir dönemeçtir. Kara, bununla da kalmayıp duvarın yıkılmasının göçmen bir ailede yarattığı kökten değişimi Hasan'ın ailesi üzerinden anlatmaktadır:

“Baba, her iki oyun için kostümlerini ve sahnelerini hazırda bulunduran bir oyuncu gibi iki sistem arasında, iki farklı sahne arasında hareket ediyordu. Bu şekilde Baba hem batı Berlin hem de doğu Berlin için hazırlıklı oluyordu. Yıllardır kullandığı sistemleri, gardırobu, çantaları, eşleri değiştiriyordu. Onun için olağan bir gündü ve duvarın verdiği güven vardı. Duvarın varlığı onun batı Berlin'deki hayatını ve ailesini yıkılmamasını sağlıyordu. Babanın iki sistemli, iki ideolojili, iki ayrı belediyeli ama aynı dile, aynı iklime ve tek duvara sahip bir şehirde iki hayatı, iki eşi, üç oğlu vardı. Bundan daha iyisi olamazdı. Böylece hepimiz birbirimizden habersiz yan yana yaşıyorduk. Onlarca yıl. Baba, her şeyi ince ayrıntısına kadar düşünmüştü. Sadece bir düşünce hatalıydı: Duvar yıkılıyordu; Anne, Ediz ve benim üzerime yıkılıyordu.” (Kara, 2004, s. 309)⁶

Aynı kültürü ve mekânı ikiye bölen bir duvarın varlığı Baba'nın yaşam biçimini de değiştirmiştir. Simmel'in kuramına göre iki mekânı birbirinden ayıran çizgi, farklılık da yaratmaktadır. Sadece mekânı değil insanları da birbirinden ayırdığını, bütün olaylar, hareketler ve davranışların mekân denilen varlığın içerisinde oluştuğunu, burada devam ettiğini ve sona erdiğini vurgulamaktadır. Çevre; bizi saran, kuşatan ve etkileşimde bulunduğumuz alandır. İnsanlar bu alanın sadece gözlemcisi değil, aynı zamanda bir parçasıdır. Bu doğrultuda hareket eden Baba iki farklı sahneye benzetilen mekânlarda yer almakta ve bu farklılığı da davranışlarına yansıtılmaktadır. Duvarın yıkılmasıyla birlikte iki sahne de çökmektedir. Böylece mekândaki değişiklik Baba için de değişikliğe yol açmıştır. Çünkü Baba'nın iki farklı mekânda iki ailesi vardı ve iki farklı yaşamı sürdürmekteydi. Duvarın yıkılmasıyla birlikte her şey iç içe girmektedir. Hasan'ın duvarın ailesinin üzerine yıkılması olarak betimlediği mekândaki değişiklik, onların üzerinde yarattığı etkiyi dile getirmektedir. Aslında duvarın yıkılması, başlangıçta Hasan'ın ne yapmak istediğinin farkına varmasını sağlamıştı fakat daha sonra onun alıştığı aile yaşantısının yıkılmasına sebep olmuştur. Burada duvarın yıkılması toplumsal, bireysel ve ailevi olarak farklı anlamlar kazanmaktadır. Lotman, mekândaki değişikliği “suje” kavramı çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu da bize mekândaki değişikliğin olay örgüsünde de değişikliğe yol açtığını göstermektedir. Lotman'ın günlük yaşamdaki mekâna bağlı değişikliğin yeni bir

⁶ *“Baba bewegte sich in zwei Systemen, auf zwei Bühnen, wie ein Schauspieler, der seine Kostüme und Requisiten für zwei Theaterstücke bereithält. So hielt Baba alles für Ost- und Westauftritte bereit. Über die Jahre hinweg wechselte er die Systeme, seine Garderobe, seine Taschen, seine Frauen. Es war Alltag für ihn, und er hatte die Sicherheit der Mauer. Sie stand da, und nichts konnte sein Leben und seine Familie in Westberlin durcheinanderbringen. Baba hatte zwei Leben, zwei Frauen, drei Söhne in einer Stadt mit zwei Systemen, zwei Ideologien, zwei Rathäusern, einer Sprache, einem Klima und einer Mauer. Ha, besser hätte es ja nicht gehen können. So haben wir alle nebeneinander gelebt und nichts voneinander gewußt. Jahrzehntelang. Fein säuberlich hat er sich das ausgedacht, der Baba. Nur mit einem Denkfehler: Die Mauer fiel; sie zerbröckelte auf Mama, Ediz und mich!”*

boyut kazanmasına ve eserin olay örgüsünü oluşturması veya değiştirmesine yukarıdaki alıntıyı örnek gösterebiliriz. Nitekim daha sonra Hasan'ın ailesinde hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı. Annesi, diğer kardeşi Ediz'i alıp Türkiye'ye dönecektir. Hasan da Berlin'de kalmaya karar verip ona göre yaşayacaktır. Eserde Hasan, Berlin Duvarı'nın yıkılmasını şu şekilde tarif etmektedir:

“Her şey gerçek, her şey saf, her şey özgürdü. Kulaklarımı ve gözlerimi açtım. Bütün gözeneğim açıldı ve bira kokusunu, trabilerin çıkardı buharı ve kötü kokan soğuk Berlin havasını içime çektim! Artık hiçbir şey eskisi gibi değildi. Kontrol noktası Charlie, artık sadece turistik bir yerdi. Doğu Almanya'nın sınır kapılarında artık vize, kontrol, taciz yoktu.” (Kara, 2004, s. 46)⁷

Burada şehri bütün yönleriyle algılamaya çalışan Hasan, aslında değişime bağlı olarak hislerini aktarmaktadır. Buradaki değişim, bütünüyle yaşamda geri dönülmez bir yön almıştır. Babasının sahibi olduğu Checkpoint Charlie şirketinin artık sadece bir turistik bir yer olduğunu vurgulaması, ailesi için de hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını göstermektedir. Hasan figürü o an söylediği ve kitabın adını veren *Selam Berlin* yeni Berlin'deki yeni bir başlangıcı simgelemektedir. Türkiye'den büyük bir umutla Berlin'e gelen ve ailesiyle yerleşen Hasan, bulunduğu şehrin hızlı bir şekilde nasıl değiştiğini görmektedir. Bununla birlikte şehirde oluşan değişimin ailesi üzerinde nasıl bir etki bıraktığını hissetmektedir.

Sonuç

Eserde mekânın, bir yandan kavramsal ve topografik belirlemelerle ilgili olduğunu, ama öte yandan, söz konusu kuramların, verilmiş kavramsal, yani saf topografik çerçeveyi aşan olguları da kapsamaya çalıştığını görmekteyiz. Bunun nedeni ise edebî metinlerdeki mekânın, kavramsal olarak somutlaştırılmakla kalmayıp bir gösterge dizgesi olarak dilin, zaten bizatihi olarak mekânı oluşturmasıdır. Edebiyat eserlerinde mekân, doğrudan kavramsal bir ortamda ortaya konsa da, aynı zamanda mekân algısını değiştirir, çünkü dil ortamından bağımsız ve dilsel olarak dolaylaştırılmamış bir mekân söz konusu değildir. Aynı şey, Yade Kara'nın eserindeki Hasan figüründe de geçerlidir. Kara'nın yabancı bir memleketteki mekânın metaforik anlatımında dile getirdiği özellikler, yazarın bir Türk olarak başka bir mekânda (kendi memleketinde) edinmiş olduğu dile ve kültüre bağlıdır. Kitabın başlığı olan *Selam Berlin*, bunun en büyük göstergesidir. Yazarın geldiği kültüre ait bir kavram olan 'Selam' ve bulunduğu şehir olan 'Berlin' kelimelerini bir araya getirmesi sonucu oluşan başlık, bir göçmen olarak onun içinde bulunduğu durumu özetlemektedir. Zamanla alıştıkları mekânın, Berlin şehrinin nasıl değiştiğini, ne gibi yeni özellikler kazandığını ve bu değişimin Hasan'ın hayatına nasıl yön verdiğini görmek-

⁷ *“Es war alles echt, alles pur, alles frei. Ich riß Augen und Ohren auf. Jede Pore von mir öffnete sich, und ich zog den Bierdunst, den Trabilquäl und die stinkende kalte Berlin-Luft ein. Selam, Berlin! Plötzlich war alles nicht mehr das, was es einmal war. Checkpoint Charlie war nur noch eine Touristenattrappe. Keine Visa, keine Kontrollen, keine Schikane an den Grenzübergängen nach Ostberlin.”*

teyiz. Böylece Berlin şehrine yapmış oldukları yolculuk ve oradaki yaşam bir değişimi simgelerken diğer bir değişim de şehrin değişim geçirmesiyle birlikte yaşamaktadırlar. Bu değişimi duvar yıkıldıktan sonra Hasan'ın, *Selam Berlin* şeklinde dile getirmektedir. Aynı zamanda kitabın başlığı da olan *Selam Berlin* bir ülkeden başka bir ülkeye olan yolculuğu, bu yolculuğun sonunda buldukları yeni ülkeye uyum zorluklarını ve onlar üzerindeki olumsuz etkileri ifade etmektedir. Burada duvarın yıkılması bir taraftan bir Türk ailesinin yıkımını simgelerken diğer taraftan da Alman ulusunu bir araya getirmektedir. Yazarın, tarihi gerçeklerle iç içe vermiş olduğu mekânsal değişimin bir edebi eserde olay örgüsünü değiştirdiğini veya şekillendirdiğini görmekteyiz. Daha çok Hasan figürü gözüyle tasvir edilen Berlin şehrinde bir duvarın varlığı; bir bireyin, bir ailenin ve hatta bir toplumun yaşamını etkileyişi ve buna yön verişini gözler önüne sermektedir. Burada anlatılanlar, Schroer'in de vurgulamış olduğu mekânın zamanla anlamsal olarak değişimine de uygun düşmektedir.

Kaynakça

- Budak, S. (2009). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Daemmrich, I. G. ve Horst S. D. (1995). *Themen und motive in der literatur. Ein handbuch*. Tübingen und Basel: Francke Verlag.
- Dünne, J. (2006). *Raumtheorie. Grundlagentexte aus philosophie und kulturwissenschaften*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Kara, Y. (2004). *Selam Berlin*. Zürich: Diogenes Verlag
- Konuk, K. (2001). *Identitäten im Prozeß: Literatur von autorinnen aus und in der Türkei in deutscher, englischer und türkischer Sprache*. Essen: Die Blaue Eule Verlag.
- Lotman, J. M. (1993). *Die Struktur literarischer Texte*. (R. Keil Çev.). München: Fink Verlag.
- Nöth, W. (2000). *Handbuch der Semiotik*. Stuttgart: Metzlersche J.B. Verlag
- Pascal, B. (1997). *Gedanken über die Religion und einige andere Themen* (U. Kunzmann Çev.). Stuttgart: Reclam Verlag.
- Schroer, M. (2006). *Räume, Orte, Grenzen. Auf dem Weg zu einer Soziologie des Raums*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Simmel, G. (1908). *Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Simmel, G. (2006a). *Die Großstädte und das Geistesleben*. Frankfurt: Suhrkamp Verlag.
- Simmel, G. (2006b). Über räumliche Projektionen sozialer Formen. (J. Dünne ve S. Günzel, Ed.): *Raumtheorie. Grundlagentexte aus Philosophie und Kulturwissenschaft*. Frankfurt/M.: Suhrkamp, S. 304 – 316.
- Türk Dil Kurumu. (2012) 21 Kasım 2012 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=mek%C3%A2n&uid=35221&guid=TDK.GTS.519ea8340ae651.49187758 adresinden erişildi.